

СТУДЕНТ О БОГОСЛОВСКОМ ФАКУЛТЕТУ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ (1965–1968)**

Александар Раковић*
Институт за новију
историју Србије,
Београд

Апстракт: Рад приказује однос листа Студент према Богословском факултету Српске Православне Цркве (1965–1968). Студент је био међу најважнијим тласилима југословенске социјалистичке омладине, у овом случају окуљене у Савезу студената Универзитета у Београду.

Кључне речи: Студент, Богословски факултет, Српска Православна Црква, Југославија, теологија, социјализам.

Недељни лист Савеза студената Универзитета у Београду *Студент*, био је поред недељног листа Савеза омладине Југославије *Младосћ*, најважнија омладинска новина која је током шездесетих година 20. века излазила у Београду. И један и други лист имали су у идеолошком фокусу социјалистичко васпитање младих.

Студент је током шездесетих објавио три чланка о Богословском факултету Српске Православне Цркве. *Младосћ* у исто време није о овом факултету објавила ниједан чланак.¹ Када је реч о чланцима објављеним у *Студенту*, први је био репортажа Тање Детичек и Борисава Џуверовића „Слово о Богословском факултету“ (16. новембар 1965), други је био репортажа Биљане Лукић „У посети Богословском факултету“ (16. април 1968), трећи је био текст Бранка Павловића „О смислу студирања теологије – да-

* rakovic@gmail.com.

** Рад је настао у оквиру пројекта „Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници“ (47027) који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

¹ У претходних неколико година детаљно сам истражио листове *Младосћ* и *Студент* од средине педесетих до краја шездесетих година 20. века.

нас“ (16. април 1968). Последња два чланка, која су изашла у истом броју, засвођена су наднасловом „Богословске слике и прилике у Београду“.

Чланци о Богословском факултету Српске Православне Цркве у *Студенту* настали су у време концепцијских разлика о неким важним питањима младих између *Млагосџи* и *Студентџа*. Две социјалистичке омладинске организације, Савез омладине и Савез студената, имали су другачије погледе на главне токове младих Југословена, на улогу коју популарна култура, посебно рокенрол, треба да имају у југословенском друштву. Док је *Млагосџи* протезирала рокенрол као музику младих Југословена, *Студентџи* је сматрао да том друштвеном феномену треба приступати умереније.² *Студентџи* је наступао конзервативније.

Поред тога, важно је поменути и какви су изазови били упућени Српској Православној Цркви током шездесетих година 20. века. Српска Православна Црква се 1963. изричито суочила са деловањем расколника у Северној Америци.³ У Југославији ју је потресало питање статуса епархија у Социјалистичкој Републици Македонији. Изнуђено признање аутономије Македонске православне цркве (1959) било је само увод у стварање црквеног раскола када су црквене власти у Скопљу, уз подршку Савеза комуниста Југославије, односно социјалистичких власти, на неканонски начин прогласиле аутокефалност (1967).⁴ Патријарх Герман је стога одбио да буде гост председника Социјалистичке Федеративне Републике Југославије Јосипа Броза Тита на прослави Дана републике 29. новембра 1967.⁵

Све ове појаве, како тражење новог друштвеног места за омладину, тако и расколничко деловање против црквених власти у Београду, могу се прочитати у чланцима које је *Студентџи* објавио о Богословском факултету Српске Православне Цркве од 1965. до 1968.

* * *

Студентџи је у новембру 1965. писао да се Богословски факултет Српске Православне Цркве налази у Улици 7. јула [Краља Петра] у близини Саборне цркве, у згради некадашњег хотела Дубровник, да се у склопу

² Александар Раковић, *Рокенрол у Југославији 1956–1968: изазов социјалистичком друштву*, Београд 2011, 512.

³ Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, III, Београд 1991, 382–393 – Детаљно о расколу у Северној Америци у: Радмила Радић, *Држава и верске заједнице 1945–1970*, II, Београд 2002, 308–358.

⁴ Предраг Пузовић, *Раскол у Српској Православној Цркви – македонско црквено питање*, Београд 1997, 80–82 – Детаљно о црквеном расколу у Социјалистичкој Републици Македонији у наведеном делу, као и: Радмила Радић, *нав. дело*, 203–291.

⁵ Радмила Радић, *нав. дело*, 285.

факултета налазе слушаонице и интернат, да је „овај факултет почео са радом 1920. године. До 1952. године бејаше у саставу Београдског универзитета, када се одвоји од њега и преузе га Српска Православна Црква“.⁶ Наравно, Богословски факултет се није издвојио већ је Влада Народне Републике Србије 15. фебруара 1952. донела одлуку да се овај факултет „укида као државна установа“ да би 30. јуна 1952. над њим била извршена „ликвидација“ са Универзитета у Београду.⁷ Влада Републике Србије је 9. јануара 2004. анулирала ову одлуку када је Православни богословски факултет, под тим именом, враћен на Универзитет у Београду.⁸

Утисак новинара *Студени*а, у оба наврата, о згради био је позитиван. „Вијугаве степенице повезују три спрата куће, у којој су скоро нагомилани кабинети професора, спаваонице, деканат, учионице, трпезарија, изузетно богата библиотека“ (1968).⁹ У друштвеној просторији зид је красила велика Христова икона, телевизор и неколико шаховских табли (1965).¹⁰ У углу су стајали радио и полица са новинама, по средини сто за дванаест особа. Са радија су се чули звуци забавне музике. На зиду су се налазиле фотографије великодостојника Српске Православне Цркве и једна фотографија југословенског председника Јосипа Броза Тита (1968).¹¹ Титова фотографија је била обавезна у свим јавним установама социјалистичке Југославије тако да ју је руководство Богословског факултета сигурно невољно ставило на зид. То треба тумачити на тај начин и никако другачије.

Студени је 1968. писао да је у библиотеци Богословског факултета било пола милиона књига и милион и по часописа, који су „густо покривали зидове и полице“ док су уз њих стајале пожутеле слике дародаваца: византолога Драгутина Анастасијевића, педагога Јордана Илића и других.¹² Овај број може изгледати импозантно, али би био већи да део библиотеке није прилично страдао током нацистичке окупације, а материјално стање факултета после изbacивања са Универзитета у Београду било је такво да није било средстава за знатније повећање библиотечког фонда.¹³

Новинари *Студени*а су 1965. од декана или секретара Богословског факултета сазнали да студије теологије, с благословом надлежног

⁶ „Слово о Богословском факултету“, *Студени*, 16. новембар 1965.

⁷ Dragomir Bondžić, *Beogradski univerzitet 1944–1952*, Beograd 2004, 131.

⁸ „Богословски факултет враћен у састав Београдског универзитета“, *Танјуг*, 9. јануар 2004.

⁹ „У посети Богословском факултету“, *Student*, 16. април 1968.

¹⁰ „Слово о Богословском факултету“, *Студени*, 16. новембар 1965.

¹¹ „У посети Богословском факултету“, *Student*, 16. април 1968.

¹² „У посети Богословском факултету“, *Student*, 16. април 1968.

¹³ Душан Кашић, *Богословски факултети Српске Православне Цркве 1920–1980*, Београд 1980, 5–6.

архијереја, највише уписује сеоска омладина, а да потом следе млади из радничких и чиновничких породица. Студенти и њихови родитељи су се приликом уписа на Богословски факултет обавезивали пред судом да ће вратити Српској Православној Цркви новац који је уложила у њихово четворогодишње студирање, уколико студент не ступи у црквену службу пет година по завршетку школовања. Стога није било довољно студенткиња – школске 1965/1966. само четири на редовним студијама – јер су епископи оклевали да девојкама дају благослове будући да се оскудевало с местима за запослење.¹⁴

Сџугенџи наводи да је велики број студената примао стипендије од Екуменског савета цркава у Женеви, од Српске Православне Цркве, да су помоћ добијали од епархија и Црвеног крста. Према информацијама, стипендије су им биле скоро дупло веће од потребних месечних трошкова тако да је студентима остајало новца. На пример, стипендије су износиле између 7.000 и 10.000 динара а месечни трошкови су им били између 4.000 и 5.000 динара.¹⁵

У згради Богословског факултета био је смештен интернат у којем је живело тридесет студената. Новинари *Сџугенџи*а су 1965. о њима писали: „Посетили смо их после предавања, за време паузе пред ручак. У аули је било врло живо. Студенти су, звиждућући, одлазили некуда и опет долазили. Помало збуњени овом ведром факултетском атмосфером, о којој смо имали другачију представу, застали смо на првом спрату... затекао нас је професор Црквеног права и љубазно нас позвао на договор са студентима, који смо већ претходног дана уговорили.“¹⁶

Професор је потом казао „господи“ студентима да су дошли „другови“ из редакције *Сџугенџи*а и замолио их је да одговоре на питања. Студенти су 1965. одговарали да су завршили „српске средње богословије“, да су на студијама најтежи грчки и старојеврејски језик а највише су волели пастирско богословље, да након завршетка студија желе да ступе у свештеничку службу да проповедају Христово учење, мир и братску љубав. Имали су своје удружење студената које се жалило што студенти Богословског факултета немају право одлагања војног рока, немају попуст на градски превоз, да им није регулисано социјално осигурање.¹⁷

Сџугенџи је 1965. подвукао да су студенти Богословског факултета „живели као браћа“ и „као велика породица“, да нажалост због недостатка студенткиња нису могли да организују бруцошко вече. Имали су своју богословску трибину и хор. Посећивали су позоришне представе, предавања на

¹⁴ „Слово о Богословском факултету“, *Сџугенџи*, 16. новембар 1965.

¹⁵ „Слово о Богословском факултету“, *Сџугенџи*, 16. новембар 1965.

¹⁶ „Слово о Богословском факултету“, *Сџугенџи*, 16. новембар 1965.

¹⁷ „Слово о Богословском факултету“, *Сџугенџи*, 16. новембар 1965.

Коларцу, утакмице. Волели су да слушају предавања професора Филозофског факултета у Београду Николе Милошевића и Вељка Кораћа. Конкурисали су за светосавске награде из више стручних поља с црквеном тематиком. Били су „тихи младићи“ и „љубазни домаћини“.¹⁸ Никола Милошевић је своју библиотеку завештао Православном богословском факултету Универзитета у Београду, и она је тамо смештена после његове смрти (2007).

Студент је и 1968. осликао љубазност студената Богословског факултета: „Изгледало је да сви ови млади људи, врло радо, много и често дискутују, и то како међу собом, тако и са случајним гостима који се обично затекну на факултету“. А „гости су иначе и бројни и разнолики. Девојке које су донеле чисто рубље својим младићима. Радозналци, чешће радозналице са филозофије. Обавезно украшени брадом, а по могућству и моноклом, студенти иностраних теолошких факултета и сличне особе што се налазе на пропутовању кроз Београд, а редовни су гости факултетске трпезарије и нешто ређи посетиоци факултетске библиотеке“.¹⁹

Студенти Богословског факултета су волели музику, како духовну тако и забавну. Новинарима *Студент*а су 1965. изводили духовне песме, дела Стевана Мокрањца и Исидора Бајића: „Пред ручак на који су нас позвали певали су тако лепо да нисмо могли сакрити одушевљење“, а потом „црквене молитве пред обед, тихи разговор за време ручка и још једна молитва после ручка“.²⁰

Студент 1968. описује изглед собе у интернату Богословског факултета и забавну музику која се певала упоредо с напорима неких студената да у соби уче и пишу. Новинарка *Студент*а се питала да ли ће у соби бити места за њу поред војничког кревета на спрат, четири обична кревета, школске клупе за којом је седео и писао један студент, две столице, два ормана и једне иконе. А поред тога у истој соби је још затекла младиће који штимују гитару и два-три слушаоца. Гитариста је рекао да је завршио средњу богословску школу, а запевао је хит Зденке Вучковић из 1963. „Краљ пајаца“. Њему и колеги су се у песми придружиле две девојке.²¹ Опис студентске собе је врло упечатљив и дирљив. А када је реч о свирци забавне музике у интернату Богословског факултета Српске Православне Цркве, подсетимо да су студенти Богословног факултета Римокатоличке Цркве у Загребу у то време имали рокенрол састав Жетеоци који је 1969. за *Глас Концила* и *Лујишон* објавио лонгплеј плочу с богословским темама.²²

¹⁸ „Слово о Богословском факултету“, *Студент*, 16. новембар 1965.

¹⁹ „U poseti Bogoslovskom fakultetu“, *Student*, 16. april 1968.

²⁰ „Слово о Богословском факултету“, *Студент*, 16. новембар 1965.

²¹ „U poseti Bogoslovskom fakultetu“, *Student*, 16. april 1968.

²² Реч је о плочи: VIS Žeteoci, „То није тајна“, 1969.

Интересантно је да се младић који је писао за столом окренуо ка новинарки *Стиудентша* и рекао јој да се „не може оспорити постојање Бога“, а потом указао на „Марксову једностраност“. Додао је да ће бити или свештеник у Чикагу „јер тамо ће имати могућности да слободно искаже своје мисли“ или калуђер у грчком манастиру „како би могао да чита Аристотела у оригиналу“.²³ Овај неименовани студент теологије је показао и опозициони став према државној идеологији тиме што је говорио о „Марксовој једностраности“. Такође, такав опозициони став могао је да искаже и тиме што је имао намеру да оде у Чикаго да би имао слободу говора. Међутим, одлазак у Чикаго могао би имати и опозициони карактер према Српској Православној Цркви у Југославији будући да је већ увелико био познат став Епископа америчко-канадског Дионисија, који је изазвао црквени раскол у делу Српске Православне Цркве у Северној Америци, да „незаконите, неправедне, неканонске одлуке од комуниста из Београда не признајем и не примам, утолико пре што тиме насрћу на слободу Српске Цркве у слободном свету“.²⁴ Не може се са сигурношћу рећи да је овај студент теологије имао опозициони став према црквеним властима у Београду, али се може закључити да је имао отпор према државној идеологији. *Стиудент* је његово мишљење пустио у јавност иако је било очито да се коси са идеологијом.

Ево и шта је студент друге године Славе Пројковски 1968. причао новинарки *Стиудентша*: „Случајно сам у цркви чуо проповед о истини“, „желим да укажем свима на то да религија није никакав средњовековни или примитивни мрак“, „остаћу доследан својој вери“, „живим слободно“, „бавим се спортом, помало свирам на гитари и највише играм шах“, „молитва смирује“.²⁵ Славе Пројковски је данас (2014) протођакон неканонске Македонске православне цркве.

Требало је, ипак, у *Стиуденту* 1968. написати и нешто што би бацило сумњу на студије на Богословском факултету Српске Православне Цркве. Не само на њему већ и на богословним факултетима Римокатоличке Цркве у Југославији. Тога се подухватио Бранко Павловић, асистент на Катедри за филозофију Филозофског факултета у Београду. Написао је да „теологија већ одавно у европској култури не ужива углед врхунске образовне дисциплине“ и „питање о смислу студирања теологије у нашем времену и нашем поднебљу, није једноставно“. Павловић је наставио да се на иностраним теолошким факултетима „појављују доста запажени покушаји демитологизирања верских учења“, али „не знам да

²³ „У poseti Bogoslovskom fakultetu“, *Student*, 16. april 1968.

²⁴ Ђоко Слијепчевић, *нав. дело*, 384.

²⁵ „У poseti Bogoslovskom fakultetu“, *Student*, 16. april 1968.

ли таквих покушаја има и на нашим теолошким факултетима“. За мотиве који младе руководе да упишу теолошке факултете рекао је да „нису у питању претежно материјално-економски мотиви“, „већ постоје људи – који верују“. Павловић је на крају довео у питање научност теологије јер критички и рационално не преиспитује „теолошке догме“.²⁶ Његови ставови нису били ништа ново и нису били у изричитој вези с комунистичком идеологијом која је у то време стајала насупрот црквених веровања. На исти начин су против студија теологије говорили и писали професори Филозофског факултета у Београду Бранислав Петронијевић и Иван Ђаја у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца (1919) али су научни аргументи за оснивање Православног богословског факултета на Универзитету у Београду и тада превагнули као што је 2004. превагнуо став да овај факултет, након изbacивања (1952) треба вратити на Универзитет у Београду.²⁷ Сам Павловић, каже, да заправо и није био довољно упознат са студијама теологије у Југославији. Предрасуде би можда пале да је био у прилици да са новинарима *Студениа* 1965. или 1968. буде гост Богословског факултета Српске Православне Цркве.

Писање *Студениа* о Богословском факултету Српске Православне Цркве може се оценити као врло коректно. Предрасуде новинара *Студениа*, који су сигурно били чланови социјалистичке омладинске организације, очито је да су падале. Богословски факултет је приказан као научна установа чији су студенти склони научним дебатама, политичним погледима, високој култури, доброј музици и лепој забави. У текстовима нема ни трунке негативних набоја, већ управо супротно. Током шездесетих година 20. века у југословенском друштву је већ било присутно отвореније писање о свему што се није косило са идеологијом. Научни живот Богословског факултета Српске Православне Цркве није се тада косио са идеологијом. То се, наравно, не може рећи и за однос комуниста према унутрашњим питањима Српске Православне Цркве, какво је у првом реду била црквена организација.

* * *

Извори и литература:

„Слово о Богословском факултету“, *Студени*, 16. новембар 1965.

„У poseti Bogoslovskom fakultetu“, *Student*, 16. april 1968.

²⁶ „О smislu studiranja teologije – danas“, *Student*, 16. april 1968.

²⁷ Богољуб Шијаковић, Александар Раковић, *Универзитет и српска теологија: историјски и просветни контексти оснивања Православног богословског факултета у Београду*, Београд 2010, 21–22, 63–70.

„О смислу студирања теологије – данас“, *Student*, 16. април 1968.

„Богословски факултет враћен у састав Београдског универзитета“, *Тањуг*, 9. јануар 2004.

Bondžić, D. (2004), *Beogradski univerzitet 1944–1952*, Београд 2004.

Кашић, Д. (1980), *Богословски факултети Српске Православне Цркве 1920–1980*. Београд.

Пузовић, П. (1997), *Раскол у Српској Православној Цркви – македонско црквено питање*, Београд.

Радић, Р. (2002), *Држава и верске заједнице 1945–1970*, Београд.

Раковић, А. (2011), *Рокенрол у Југославији 1956–1968: изазов социјалистичком друштву*, Београд.

Слијепчевић, С. (1991), *Историја Српске православне цркве*, Београд.

Шијаковић, Б., Раковић, А. (2010) *Универзитет и српска теологија: историјски и просветни контексти оснивања Православне богословског факултета у Београду*, Београд.

Примљено: 9. 11. 2014.

Одобрено: 20. 11. 2014.

THE STUDENT ON **THE FACULTY OF THEOLOGY** **OF SERBIAN ORTHODOX CHURCH** **(1965–1968)**

Aleksandar Raković

Institute for Recent History of Serbia, Belgrade

Summary: *This paper shows position of The Student weekly towards the Theological Faculty of the Serbian Orthodox Church (1965–1968). The Student was among the most important papers of the Yugoslav socialist youth, in this case gathered in the Society of Students at the University of Belgrade.*

Key words: *The Student, Theological Faculty, Serbian Orthodox Church, Yugoslavia, theology, socialism.*